

SHAFTOLI PAYVANDTAGLARI (GF677, GARNEM, YOVVOYI DANAK).YANGI SHAFTOLI BOG'LARINI TASHKIL ETISHDA PAYVANDTAGLARNING AHAMIYATI.

*Ramazonov Oltinbek Oybek o'g'li, Mahmud Mirzayev nomidagi bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot institute Buxoro ilmiy-tajriba stansiyasi seleksiya bo'limi boshlig'i **Alisher Hamrayevich Zoyirov**, Buxoro ilmiy tajriba stansiyasi agrotexnika bo'limi boshlig'i.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada shaftoli bog'larini barpo etishda qo'llaniladigan asosiy payvandtag turlari — GF677, GARNEM va yovvoyi danakning biologik va agronomik xususiyatlari tahlil qilingan. Har bir payvandtagning iqlim va tuproq sharoitiga moslashuvchanligi, o'sish kuchi, hosildorlikka ta'siri hamda kasalliklarga chidamliligi yoritilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, to'g'ri tanlangan payvandtag nafaqat niholning ildiz tizimini kuchaytiradi, balki bog'ning uzoq muddatli rentabelligini ham ta'minlaydi. Yangi shaftoli bog'larini tashkil etishda agrotexnik va seleksiya yondashuvlari asosida payvandtag tanlashning dolzarbligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Shaftoli, payvandtag, GF677, GARNEM, yovvoyi danak, bog'dorchilik, hosildorlik, seleksiya, agrotexnika, ildiz tizimi, kasalliklarga chidamlilik.

So'nggi yillarda bog'dorchilikda intensiv texnologiyalarni joriy etish va eksportbop meva turlarini yetishtirish dolzarb masalalardan biriga aylandi. Ayniqsa, shaftoli kabi agronomik jihatdan muhim bo'lgan mevali daraxtlarning hosildorligini oshirish, ularning kasalliklarga chidamliligini ta'minlash hamda turli iqlim va tuproq sharoitlariga moslashtirishda payvandtaglarning roli beqiyosdir. Shaftolining rivojlanishi, barvaqt hosilga kirishi, vegetatsiya davri davomiyligi va mevalarning sifati ko'p jihatdan tanlangan payvandtagga bog'liq.

Hozirgi kunda bog'dorchilikda keng qo'llanilayotgan GF677, GARNEM

kabi klon payvandtaglari, shuningdek, an'anaviy yovvoyi danak asosida yetishtirilgan nihollar orasida sezilarli farqlar mavjud. Har bir payvandtag o'ziga xos biologik va agrotexnik xususiyatlarga ega bo'lib, ular bog'larning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli, yangi shaftoli bog'larini tashkil etishda tuproq-iqlim sharoitini, xo'jalik ehtiyojlarini va ekin texnologiyasini hisobga olgan holda to'g'ri payvandtag tanlovi muhim ahamiyat kasb etadi.

GF677, GARNEM va yovvoyi danak asosida o'stirilgan shaftoli nihollarining qiyosiy tahlili, ularning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, zamonaviy bog'larni barpo etishda payvandtag tanlovining ilmiy-amaliy asoslari yoritib beriladi.

Shaftoli daraxtining agrobiologik xususiyatlari ko'p jihatdan tanlangan payvandtagga bog'liq. Payvandtag o'simlikning ildiz tizimi, oziqlanishi, vegetativ o'sish kuchi, qurg'oqlikka va sho'rlikka chidamliligi, kasalliklarga qarshiligi hamda mevalar sifati va hosildorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda eng ko'p qo'llanilayotgan shaftoli payvandtaglariga GF677, GARNEM va yovvoyi danak kiradi.

GF677 – shaftoli bilan bodomning duragayidan olingan klon payvandtag bo'lib, kuchli o'suvchi va sho'rtob yer sharoitiga chidamli hisoblanadi. Bu payvandtag yuqori harorat va qurg'oqchilikka chidamli bo'lishi bilan ajralib turadi. GF677 asosidagi shaftoli daraxtlari barvaqt hosilga kiradi, mevalari yirik va savdo ko'rinishiga ega bo'ladi. Biroq, bu payvandtag zich tuproqlarda yaxshi rivojlanmaydi va ayrim virusli kasalliklarga nisbatan sezuvchan hisoblanadi.

GARNEM ham bodom va shaftoli duragayidan olinib, intensiv bog'dorchilikda keng qo'llaniladigan kuchli o'suvchi payvandtagdir. U GF677 ga qaraganda ildiz tizimi kuchliroq rivojlanadi va kasalliklarga chidamliligi yuqoriroq. GARNEM payvandtagi bilan o'stirilgan shaftoli nihollari barqaror hosildorlikka ega bo'lib, har yili bir maromda meva beradi. Bundan tashqari, u nemli iqlimlarda ham yaxshi natija ko'rsatadi.

An'anaviy tarzda ishlatiladigan yovvoyi danakdan o'stirilgan

payvandtaglar arzon va oddiy usulda tayyorlanadi. Bu payvandtaglar tabiiy seleksiya orqali tanlab olingan bo'lib, turli tuproq-iqlim sharoitlariga nisbatan moslashuvchan hisoblanadi. Lekin ularning o'sish kuchi va hosildorlik samarasi klon payvandtaglarga qaraganda pastroq bo'ladi. Shuningdek, yovvoyi danak asosidagi daraxtlar kech hosilga kiradi va mevalari bir xilda yirik bo'lmasligi mumkin.

Yangi shaftoli bog'larini tashkil etishda to'g'ri payvandtag tanlovi hosildorlikni oshirish, meva sifati va daraxt umrini uzaytirish, parvarish xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi. Ayniqsa, intensiv usulda barpo etilayotgan bog'lar uchun GF677 va GARNEM kabi klon payvandtaglar afzal hisoblanadi. Bu payvandtaglar bilan o'stirilgan bog'lar barvaqt hosilga kiradi, qator oraliqlari ixcham bo'ladi va agrotexnik tadbirlarni mexanizatsiyalashtirish imkonini yaratadi.

Har bir payvandtag tanlovi xo'jalikning joylashuvi, tuproq-iqlim sharoiti va maqsadga qarab belgilanishi zarur. Masalan, sho'rlangan yoki qurg'oqchil hududlarda GF677 mos tushsa, salqin va nam iqlimda GARNEM ustunlik qiladi. Oddiy xo'jaliklar uchun yovvoyi danak arzon va qulay alternativ bo'lib qoladi.

Har bir payvandtagning ma'lum bir tuproq va iqlim muhitida samaradorligi farq qiladi. GF677 ayniqsa sho'rlangan, qumoq va suvi chuqurda joylashgan hududlarda yaxshi o'sadi. Bu xususiyati uni O'zbekistonning janubiy-g'arbiy va qurg'oqchil mintaqalari uchun muhim qiladi. GARNEM esa tuproq unumdorligi yuqori bo'lgan, yetarli namlikka ega hududlarda yuqori natija beradi. U chuqur ildiz otgani uchun suvsiz davrlarga ham nisbatan chidamli hisoblanadi.

Yovvoyi danak esa keng hududlarda sinovdan o'tgan, iqlim o'zgarishlariga moslasha oladigan kuchli ildiz tizimiga ega, biroq hosildorlik barqarorligi va meva sifati jihatidan klon payvandtaglarga nisbatan pastroq bo'ladi.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, GF677 va GARNEM asosidagi nihollar 3–4 yil ichida barvaqt hosilga kiradi, mevalari yirik, bir xilda pishadi va eksportbop xususiyatlarga ega bo'ladi. Bu bog'lar intensiv agrotexnika asosida parvarish qilinsa, bir gektardan 25–30 tonnagacha hosil olish mumkin.

Yovvoyi danakdagi daraxtlar esa odatda 5–6 yildan keyin hosilga kiradi, mevalari turlicha bo'lishi mumkin va hosildorlik har yili barqaror bo'lmashligi ehtimoli yuqori.

Payvandtaglar daraxtning kasallik va zararkunandalarga qarshiligini belgilashda muhim rol o'ynaydi. GF677 ayrim ildiz chirishi, nematoda va virusli kasalliklarga nisbatan sezuvchanroq bo'lsa-da, agrotexnik tadbirlar bilan buni bartaraf etish mumkin. GARNEM esa ko'pgina ildiz kasalliklariga chidamli hisoblanadi, shuning uchun ham u yirik bog'dorchilik loyihalarida keng qo'llaniladi.

Yovvoyi danakdagi daraxtlar tabiatda tabiiy tanlov orqali shakllangani sababli ayrim kasalliklarga chidamli bo'lishi mumkin, ammo bu har doim barqaror bo'lmaydi va hosildorlikni kafolatlamaydi.

Klon payvandtaglar asosida tashkil etilgan bog'lar odatda ixcham o'suvchi bo'lib, ularni mexanik kesish, purkash, hosil yig'ish va boshqa agrotexnik tadbirlar uchun moslashtirish oson bo'ladi. Bu esa mehnat sarfini kamaytiradi, xarajatlarni optimallashtiradi va mahsulot tannarxini pasaytiradi. Yovvoyi danakda esa daraxtlar keng tarqalgan holda o'sadi va mexanizatsiya qiyinlashadi.

Xulosa

Shaftoli bog'larini samarali tashkil etish va yuqori hosildorlikka erishishda to'g'ri payvandtag tanlash hal qiluvchi omillardan biridir. Tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, GF677 va GARNEM kabi klon payvandtaglar zamonaviy bog'dorchilik talablari uchun afzal bo'lib, ular yuqori hosildorlik, barvaqtlik, kasalliklarga nisbatan chidamlilik va mexanizatsiyaga moslik kabi ko'plab ijobiy xususiyatlarga ega. Ayniqsa, intensiv texnologiyalar asosida tashkil etiladigan bog'larda bu payvandtaglar katta iqtisodiy samaradorlik beradi.

Yovvoyi danak asosidagi payvandtaglar arzonligi va moslashuvchanligi sababli kichik fermer xo'jaliklari uchun maqbul tanlov bo'lib qolmoqda, ammo ularning hosildorligi va meva sifati klon payvandtaglarga nisbatan pastroq bo'lishi mumkin.

Yangi shaftoli bog'larini tashkil etishda payvandtag tanlovi tuproq-iqlim

sharoiti, xo'jalikning texnik imkoniyatlari va rejalashtirilayotgan bozor yo'nalishlari asosida ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilishi lozim. To'g'ri tanlangan payvandtag nafaqat daraxtning sog'lom rivojlanishini ta'minlaydi, balki bog'ning uzoq muddatli barqaror hosildorligiga ham xizmat qiladi.

REFERENCES

1. A.A.Ribakov, S.A.Ostrouxova (1981). O'zbekiston mevaligiligi. O'qituvchi. Toshkent, 34-35 betlar.
2. Botirov, A. Promoting Young Apple Tree Growth after Planting in Water Limited Areas.
3. Ботиров, А. Э., Бойжонов, У. М., & Рустамова, Г. А. (2022). ШАФТОЛИНИНГ ТУРЛИ НАВЛАРИНИ КАСАЛЛИК ЗАРАРКУНАНДАЛАРГА ҚАРШИ ЧИДАМЛИЛИГИНИ ЎРГАНИШНИНГ ИЛМИЙ АСОСЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3(7), 176-182.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi (2022). 2021 YILDA QISHLOQ XO'JALIGI EKINLARINING EKIN MAYDONI, BOG'LAR, UZUMZORLAR MAYDONI, YALPI HOSIL VA HOSILDORLIK. Toshkent, 140-143, 160-16